

УДК 373.2.016:[741+502/504

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-3\(216\)-89-92](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-3(216)-89-92)

ГНІЗДІЛОВА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА,

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри дошкільної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Україна

Olena Hnizdilova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head-Professor of the Department of Preschool Education,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: gnizdilovae@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7706-2427>

ПЛИСЮК МАРИНА ВІТАЛІЇВНА,

аспірантка кафедри дошкільної освіти,

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Україна

Maryna Plysiuk,

Postgraduate Student of the Department of Preschool Education,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: marinaplysiuk13@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-7914-6187>

ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПРИРОДНИХ МАТЕРІАЛІВ

А Проблема формування графічних навичок дітей дошкільного віку набуває особливої ваги у контексті забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти. Актуалізується питання підготовки руки дітей дошкільного віку до письма. Підкреслюється необхідність використання природних матеріалів як ефективного засобу формування навичок письма у старших дошкільників. Розкрито основні методичні аспекти використання манної крупи у формуванні технічних і графічних навичок у дошкільників.

Описана методика формування навичок письма у дітей дошкільного віку, що допоможе стимулювати розвиток графічних навичок дітей дошкільного віку, сприятиме розвитку дрібної моторики та координації рухів. Розроблені та подані покрокові інструкції використання методу, який доцільно використовувати в практичній роботі під час роботи над розвитком графомоторних навичок, що полегшує, робить продуктивнішим і цікавішим процес підготовки руки дитини до письма.

Ключові слова: діти дошкільного віку; графічні навички; природні матеріали; підготовка руки дитини до письма

FORMATION OF PRESCHOOL CHILDREN'S GRAPHIC SKILLS USING NATURAL MATERIALS

С The issue of preschool children's graphic skills formation takes on specific importance in the context of ensuring continuity between preschool and primary education. The article updates the issue of preparing the hands of preschool children for writing. This study revealed the specifics of preschool children's graphic skills formation using natural materials and the characteristics of exercises with semolina. They are effective in teaching preschoolers to write.

The development of graphic skills is an integral part of preparing preschool children for schooling, and the writing technique requires coordinated work of the small hand muscles and the entire hand, as well as well-developed visual perception and voluntary attention. The necessity of using natural materials as an effective means of developing writing skills in older preschoolers is emphasized.

Scientific research of famous pedagogues-innovators of the past and modern scientists has been analyzed. Ya. Komenskyi, M. Montessori, A. Bohush, N. Malynovska, V. Levytskii, I. Koriakina, and O. Chekstere started the development of the issue of preparing a child's hand for writing. Special attention is focused on practical exercises that indirectly prepare the child's hand for writing. The importance of using natural materials and an individual approach in working with children is indicated.

The method of forming preschool children's writing skills is described, which will help stimulate the development of preschool children's graphic skills and contribute to the development of fine motor skills and coordination of movements. The principles of working with children on the formation and development of graphomotor skills are defined. The stages of drawing on semolina are distinguished; the expediency of its use as an effective means of developing preschool children's graphomotor skills is substantiated. Step-by-step instructions for using the method have been developed and presented. It is advisable to use this method in practical work to develop graphomotor skills, which makes preparing a child's hand for writing easier, more productive, and more interesting.

Keywords: children of preschool age; graphic skills; natural materials; preparing the child's hand for writing

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Нині дошкільна освіта перебуває на стадії трансформації. Новітні технології набувають нового значення і в освітній галузі також. Часто одним із компонентів сучасного учіння є залучення в освітній процес інформаційних технологій, що дають широкий спектр можливостей як офлайн-, так і онлайн-навчання. Під час такої пізнавальної діяльності можемо спостерігати за стрімким зростанням пізнавальної активності у дітей дошкільного віку, розширенням їхнього світогляду та становленням особистостей світу, які не обмежені у своїх можливостях у майбутньому. Водночас, під час навчання, у якому використовуються такі інформаційно-комунікативні пристрої, як-от: телефон, планшет, ігрові консолі, розвиток певних м'язів руки, здатних витримати максимальне навантаження сьогодні та в майбутньому, відбувається частково. Вправи та ігри з такими гаджетами мало впливають на розвиток дрібної моторики та графічних навичок дошкільника, що викликає труднощі у початковий період навчання у школі. Тому робота з підготовки руки дитини до навчання письма повинна починатися до школи.

Підготовка до школи – складний період у житті дитини дошкільного віку. Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти освітньому (напряму «Мовлення дитини. Основи грамоти») дитина при вступі до школи має демонструвати готовність до письма, яка проявляється у здатності координувати рухи очей і кисті руки та впевнено рухатися по площині, вздовж рядка під час виконання графічних завдань [1, с. 28]. Тож цілком логічно, щоб цей життєвий етап дитини був ефективним і безболісним, вихователі мають допомогти дитині розвинути м'язову систему руки, координацію в системі «око-рука», виробити технічні і графічні навички.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку графічних навичок у контексті підготовки дітей до школи досліджували зарубіжні педагоги минулого (Я. Коменський, Ф. Фребель, М. Монтессорі) і вітчизняні вчені сучасності (А. Богуш, І. Корякіна, В. Левицький, Н. Малиновська та ін.).

Одним із перших проблему підготовки дітей до школи порушив чеський педагог Я. Коменський. Особливу увагу він приділяв розвитку графічних навичок у дітей шостого року життя. Просвітник радив: «Не завадить дати їм у руки крейду, якою б вони могли малювати..., проводити лінії, малювати, що тільки хочуть: чашки, хрести, кола, зірочки, коней, дерева тощо, ... аби тільки вони діставали від цього задоволення. Неможливо, щоб це залишилося без результату: адже вони таким чином легше звикнуть креслити літери і розрізняти їх, і взагалі не потрібно випускати з уваги нічого, що, крім того, ще можна вигадати для збудження в дітей любові до школи...» [8, с. 22].

Видатна італійська вчена М. Монтессорі створила оригінальний дидактичний матеріал, який опосередковано готує дитину до майбутнього учіння. Це й «блоки циліндрів», «рамки-вкладки», «вирізна рухова абетка»,

«наждакові літери», «букви з шорсткого паперу», «фігурні вкладки для обведення» тощо. Застосування цих матеріалів забезпечує необхідний рівень інтелектуальної готовності та сформованості навичок письма у дітей дошкільного віку [3, с. 101]. М. Монтессорі стверджувала, що «навчання руки особливо важливо, тому що рука – експресивний інструмент людського розуму, це орган розуму» [там само, с. 280].

Провідна вчена сучасності у галузі дошкільної лінгводидактики А. Богуш зазначає, що для того, щоб у дитини сформувалася графічна навичка, у неї мають утворитися потрібні умовні рефлексії, асоціації між тим, що вона чує, говорить, і тим, що відтворює [2, с. 277]. Дослідниця стверджує, що в основі оволодіння навичкою письма лежать рухові навички. Також процес письма можна умовно поділити на декілька стадій. Становлення однієї з них відбувається у дошкільному віці. Саме ця стадія є орієнтовною, тому що у цей період дитина знайомиться з графічними формами і рухами, що пов'язані з графікою. Від правильної організації цього досвіду у значній мірі залежить успіх під час виконання перших письмових вправ [там само, с. 276].

А. Богуш є автором навчально-методичного посібника «Готуємо руку дитини до письма», у якому висвітлюються науково-теоретичні засади і методичні поради щодо організації цього процесу. Також у праці вміщено вправи з віршованими текстами для пальчикової гімнастики, зорові та слухові диктанти, дидактичні ігри для розвитку уваги та розвитку дрібної моторики, зразки різних видів штрихування і трафаретів друкованих букв, що є дієвими методами при підготовці руки дитини до письма.

Н. Малиновська, учениця А. Богуш, вивчає вплив гри на формування навичок письма у дошкільників. Ігри нею покласифіковано відповідно до функції, що тренується під час їх виконання: розвиток зорово-моторної координації, розвиток сприймання фігур, розвиток просторових уявлень і розвиток моторного компонента графічної навички [5, с. 26]. Вчена досліджує особливості підготовки ліворучої дитини до письма в умовах закладу дошкільної освіти [6]. Порівняльний аналіз ефективності способів підготовки дошкільника до письма дослідила у кандидатській дисертації І. Корякіна [7].

Фахівець з логопедії та корекційної роботи В. Левицький досліджував проблему формування графомоторних навичок у молодших школярів. Учений зазначає, що важливою умовою повноцінного оволодіння навичкою письма для учня початкової школи є достатній розвиток моторного компонента рухового аналізатора і готовності руки як інструмента графічної діяльності. У свою чергу формування графомоторних умінь у дитини необхідно починати до школи [4, с. 124].

Отже, розвиток графічних навичок є невід'ємним складником підготовки дітей дошкільного віку до навчання у школі, а техніка письма вимагає злагодженої роботи дрібних м'язів кисті та всієї руки, а також добре розвинутого зорового сприйняття й довільної уваги.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У публікаціях провідного наукового співробітника Інституту психології імені Г. С. Костюка О. Чекстере започаткована проблема розвитку формоутворювальних рухів руки, дрібної мускулатури пальців рук за допомогою природних матеріалів. Вона здійснює дослідження у напрямі малювання на піску. Вона знайомить вихованців і вчителів з різними ігровими методиками малювання на піску, які відкривають широкі можливості для розвитку, корекції та навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. На її слушну думку, техніка малювання піском сприяє розвитку просторових уявлень та образно-логічного мислення, поліпшує координацію і пластичність рухів. У своїй роботі вона спирається на досвід німецького психолога-практика Марієлли Зейц, яка розробила методику формування графомоторних навичок за допомогою малювання фігур у пісочниці [9; 10].

Здійснений на теоретичному рівні аналіз психолого-педагогічної літератури та методичних розробок свідчить про те, що незважаючи на досить велику кількість досліджень з питання формування готовності старших дошкільників до навчання у школі, проблема підготовки дитини до письма потребує подальших наукових розробок, особливо щодо використання нових методів і засобів при організації цього процесу, що забезпечують її ефективність.

Мета статті: розкрити специфіку формування графічних навичок у дітей дошкільного віку засобами природних матеріалів, схарактеризувати методи та вправи, що є дієвими під час роботи з дітьми у визначеному напрямі.

Викладення основного матеріалу. Формування графомоторних навичок є одним із найскладніших етапів підготовки дітей дошкільного віку до систематичного шкільного навчання. Саме у цей період відбувається велике навантаження на дрібну моторику, яка розвивається у повсякденних ритуалах, таких, як-от: застібання гудзиків, шнуровання, користування застібками тощо. Також цей розвиток відбувається на спрямованих заняттях з підготовки руки до письма у закладах дошкільної освіти, на додаткових заняттях за межами дошкільного закладу та у домашніх умовах.

Розвиток графічних навичок у дітей дошкільного віку починається тоді, коли дитина вперше візьме до рук крейду, олівець чи пензлик. Під час малювання дитина зосереджується на роботі, вчиться ставити перед собою мету та досягати результату, самовиражається, пізнає оточуючий світ. У роботі з олівцем і пензликом формується правильний захват інструменту пальчиками – це вже передумова правильного письма.

Рука дитини дошкільного віку формується і готова повністю нести навантаження під час письма у школі вже із 7 років. До цього віку ще не повністю сформована кісткова система дитини, тому вправи для розвитку графічних навичок потрібно підбирати відповідно до віку та не переобтяжувати руку навантаженнями і статичною роботою.

Розвиток графомоторних навичок – це робота над зміцненням м'язів кисті рук, розвитком дрібної моторики, координації, зорієнтуванням на площині. Одноманітне написання літер та їх елементів стомлює дітей, не викликає у них інтересу, не активізує творчі здібності, не розвиває мовлення. Такий підхід до оволодіння письмом не сприяє ефективному оволодінню дошкільниками писемного мовлення.

Оскільки письмо має складну психофізичну структуру і включає механізм артикуляції та слухового аналізу, зорову пам'ять і зоровий контроль, зорово-моторні координації й моторний контроль, перцептивну регуляцію й комплекс лінгвістичних умінь, важливо підібрати такі методи і прийоми, що будуть цікаві дітям. Наповненість заняття різними видами активності, а також індивідуальний підхід забезпечить зацікавленість та інтерес дітей до виконання завдань.

Аналіз власного практичного досвіду дозволив визначити такі принципи роботи з дітьми з формування і розвитку графомоторних навичок, а саме:

1. Ігрова форма завдань. Початок роботи повинен містити в собі елемент гри, казки, неочікуваної постановки проблеми.
2. Доступність. Усі вправи мають бути підібраними відповідно до віку дітей та їх особливостей.
3. Творчий підхід у підборі завдань. Під час підбору завдань варто враховувати різні чинники, такі як погода, свято, настрій дітей.
4. Використання природних матеріалів. Тактильні матеріали можуть бути елементом заняття, або їх використання – це основна ціль. Матеріалами можуть бути манна, рисова, кукурудзяна крупа, пісок тощо.
5. Позитивні емоції. Вправи повинні виконуватися не з примусу, а з позитивним настроєм.

Усі ці елементи вдало поєднує в собі малювання на манці. Ці вправи є похідними від методики М. Монтесорі.

Нами виокремлено етапи малювання на манці. Розглянемо їх.

I етап – знайомство з крупою. Педагог розповідає про пряме призначення манної крупи, розповідає про правила роботи з манкою. На початкових заняттях потрібно дати дитині погратися, відчути матеріал на дотик, пофантазувати, зробити самостійні висновки щодо властивостей цього матеріалу.

II етап – малювання простих ліній, таких, як-от: доріжка для зайчика, стовпчик для лелеки тощо.

III етап – малювання першої літери свого імені та числа на позначення віку.

IV етап – робота з графічними доріжками різної складності: ламана лінія, хвиля, спіраль, дуга тощо.

V етап – малювання літер і цифр.

Важливим є процес підготовки до таких занять. Кожне заняття повинно бути сплановане та мати чітку структуру: тему, мету, очікуваний результат. Завчасно продуманий план заняття допоможе виділити основні елементи, які діти повинні засвоїти під час заняття. Обов'язково

помічайте, які елементи виходять у дітей, а які ще важко малювати. Порівняйте результати дитини з її попередніми, а не з іншими членами групи.

У кожної дитини має бути свій примірник матеріалів. Також вправи на кожному етапі повинні закінчуватися на позитиві – дайте можливість дітям намалювати те, що вони бажають. Саме під час цієї частини дитина матиме можливість в усій мірі проявити себе, самостійно повторити за бажанням пройдений матеріал.

Висновки. Розвиток графічних умінь набуває великої значущості в період старшого дошкільця. На цьому етапі дорослі, які навчають та оточують дітей, повинні шукати дієві методи та цікаві прийоми для розвитку дітей. Одним із таких методів є малювання на манці, що поєднує в собі природне бажання дитини малювати з бажанням пізнавати світ і матеріали, які нас оточують. Також малювання на манці дуже добре розвиває окомір, просторову координацію та призводить до простого, невимушеного, без зайвого напруження м'язів, виконання рухів. А це є підґрунтям для письма у шкільному віці.

Перспективою подальших досліджень є вдосконалення шляхів реалізації зазначеного методу у процесі підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Київ, 2021.
2. Богуш А. М., Малиновська Н. В. Перші кроки грамоти: передшкільний вік. Вид. 2-ге. Київ: Слово, 2016. 424 с.
3. Дичківська І. М. Педагогіка М. Монтессорі: виклики сучасності: монографія. Рівне: Волин. обереги, 2016. 384 с.
4. Левицький В. Формування графомоторних вмінь у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями розумового розвитку. *Педагогічні науки*. 2019. № 5. С. 121–130.
5. Малиновська Н. В. Гра як засіб формування навичок письма у дітей передшкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2019. № 2. С. 26–31.
6. Малиновська Н. В. Підготовка ліворукої дитини до письма. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2019. № 1. С. 89–97.
7. Порівняльний аналіз ефективності способів підготовки дошкільника до письма: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 1996. 188 с.
8. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навч. посіб. для студ. ВНЗ / упоряд.: З. Н. Борисова, В. З. Сміль. Київ: Вища школа, 1990. 423 с.
9. Чекстєре О. Ю. Методичні рекомендації при організації занять пісковою анімацією з дошкільниками. *Функціонування творчого мислення в умовах*

інформаційної невизначеності: матеріали XXIII Всеукр. наук.-практ. конф., 30 травня 2023 року. Київ, 2023. С. 118–123.

10. Чекстєре О. Ю. Просвітницька програма «піскова анімація» як інструмент психологічного забезпечення освітніх завдань НУШ в закладі дошкільної освіти. URL: file:///C:/Users/user/Desktop/Тези_ПРОСВІТНИЦЬКА%20ПРОГРАМА.pdf

References

1. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]*. (2021). Kyiv [in Ukrainian].
2. Bohush, A. M., & Malynovska, N. V. (2016). *Pershі kroky hramoty: peredshkilnyi vik [The first steps of literacy: preschool age]*. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
3. Dychkivska, I. M. (2016). *Pedahohika M. Montessori: vyklyky suchasnosti [M. Montessori's pedagogy: modern challenges]: monohrafiia*. Rivne: Volyn. oberehy [in Ukrainian].
4. Levytskyi, V. (2019). Formuvannia hraformotornykh vmin u ditei molodshoho shkilnoho viku z porushenniamy rozumovoho rozvytku [Formation of graphomotor skills in children of primary school age with intellectual disabilities]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 5, 121-130 [in Ukrainian].
5. Malinovska, N. V. (2019). Hra yak zasib formuvannia navychok pysma u ditei peredshkilnoho viku [The game as a means of forming writing skills in preschool children]. *Naukovyi visnyk Pivdennoукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського [Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy]*, 2, 26-31 [in Ukrainian].
6. Malinovska, N. V. (2019). Pidhotovka livorukoї dytyny do pysma [Preparing a left-handed child for writing]. *Psykhologo-pedahohichni osnovy humanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu v shkoli ta VNZ [Psychological and pedagogical foundations of humanization of the educational process in schools and universities]*, 1, 89-97 [in Ukrainian].
7. Koriakina, I. V. (1996). *Porivnialnyi analiz efektyvnosti sposobiv pidhotovky doshkilnyka do pysma [Comparative analysis of the effectiveness of methods of preparing a preschooler for writing]*. (PhD diss.). Kharkivskiy derzh. pedahohichnyi un-t im. H.S. Skovorody. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Borysova, Z. N. (Ed.). (1990). *Khrestomatiia z istorii doshkilnoi pedahohiky [Textbook on the history of preschool pedagogy]: navch. posibnyk dlia stud. VNZ*. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
9. Chekster, O. Yu. (2023). *Metodychni rekomendatsii pry orhanizatsii zaniat piskovoїu animatsiieiu z doshkilnykami [Methodical recommendations for organizing sand animation classes with preschoolers]*. In *Funktsionuvannia tvorchoho myslennia v umovakh informatsiinoї nevyznachenosti [Functioning of creative thinking in conditions of information uncertainty]: materialy XXIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 118-123). Kyiv [in Ukrainian].
10. Chekster, O. Yu. *Prosvitnytska prohrama «piskova animatsiia» yak instrument psykhologichnoho zabezpechennia osvity v zakladi doshkilnoi osvity [Educational program "sand animation" as a tool for psychological support of educational tasks of the National Academy of Sciences in the preschool education institution]*. Retrieved from file:///C:/Users/user/Desktop/Tezy_PROSVITNYTsKA%20PROHRAMA.pdf [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 20.05.2024